

2024:2

doi: 10.24834/educare.2024.2.1165

Svenskämnesdidaktik som akademiskt professionsfält

Martiba Johansson

Linköpings universitet
<https://orcid.org/0000-0001-5703-3629>
maritha.johansson@liu.se

Bengt-Göran Martinsson

Linköpings universitet
<https://orcid.org/0000-0001-7795-6973>
bengt-goran.martinsson@liu.se

Several Swedish reforms in the early 2000s had the goal of implementing a more solid research foundation for teacher education. In this study, we investigate how external mechanisms contribute to and counteract the establishment of new research areas related to the teacher profession, through the example of the L1 subject Swedish. The study explores how the materialistic and intellectual landscape of the academic field has evolved in terms of new academic positions with new content and merit assessment. Through the investigation of a corpus of job announcements, from 1990 to 2022, we have been able to follow the development of a new research area, regarding career paths. The development of a new research area can be described in terms of a fight between different opponents for what is considered a valuable cultural capital (Bourdieu, 2000). The analysis of how the research area is formed relates to Bernstein's (2003) distinction between singularities and regions.

Keywords: academic posts, career paths, higher education, research fields, Swedish L1



Inledning

Den svenska lärarprofessionens vetenskapliga förankring har diskuterats under en lång följd av år. Det har handlat om hur det ska säkerställas att lärares utbildning och undervisning vilar på vetenskaplig grund, att det bedrivs forskning som är relevant för lärares yrkesverksamhet och att lärares utbildning ger dem vägar in i egen forskarutbildning. Ämnet för denna artikel är beskriva och analysera framväxten av ett nytt akademiskt professionsfält, det svenskämnesdidaktiska, för att belysa hur nya krav på läraryrkets och lärarutbildningens ämnesmässiga forskningsanknytning påverkat högskolans kompetensstruktur i form av nya anställningsinriktningar.

De nya yttre kraven innebär att det behövs en lärarrelevant ämnes- och disciplininriktad forskningsöverbyggnad, något som idag betecknas som ämnesdidaktik. Begreppet ämnesdidaktik har sedan början av 1990-talet vunnit legitimitet inom forskarvärlden för en forskning som integrerar ämnesteorier och pedagogik med praktik och metodik. Lärarutbildningskommittén LUK 97 (SOU 1999:63) drog slutsatsen att lärarutbildningen runt millennieskiftet saknade en egen "forskningsbas" (s. 256), vilket motiverat en rad genomgripande strukturella och finansiella förändringar. Lärarutbildningskommitténs analys innebar framför allt att nya områden för forskning måste skapas. Det var inte tillräckligt att befintliga strukturer anpassade sig till nya finansieringsvägar. De nya forskningsfält som skapades hade ofta praktisknära kopplingar, såsom pedagogiskt arbete (se t.ex. Erixon, 2002).

Efterhand blev det tydligare att studenter med ämnesinriktning måste kunna erbjudas tillträde till relevanta ämnesinriktade forskarutbildningar, vilka i sin tur kräver akademisk lärarpersonal med relevant forskningsbakgrund. I vissa fall kunde dessa fångas upp av forskningsfält som i likhet med pedagogiskt arbete kan inrymma olika discipliner och som är tydligt praktisknära, men under de följande decennierna utvecklades ett behov av tydligt ämnesdidaktiska forskningsfält som en överbyggnad till flera av skolans ämnen. Utvecklingen av professionsfält kan därför sägas gå hand i hand med utvecklingen av forskningsfält. Forskningsfältet och professionsfältet kan tillsammans sägas utgöra ett akademiskt fält. När vi i det följande talar om professionsfält syftar det på materiella resurser i form av anställningar inom högre utbildning. När vi talar om praktikfält handlar det om skolan. När forskare inom ett forskningsfält har producerats behöver dessa tas om hand av professionsfältet — som därmed också förändras på olika sätt — eller av praktikfältet.

EDUCARE

Utgångspunkten för undersökningen är akademiska tjänster av relevans för skolans svenskämne. Skolämnet svenska är ett omfattande utbildningsämne på skolans alla stadier och utgör en stor volym av lärarstudenter och lärarutbildare. Traditionellt har skolämnet svenska bestått av två huvudsakliga delar: språk och litteratur. Det innebär att svensklärare utbildas i två olika vetenskapliga discipliner, en litteraturvetenskaplig och en språkvetenskaplig (svenska språket, nordiska språk). Skolämnet svenska har emellertid under årens lopp genomgått förändringar vilka också fått konsekvenser för de akademiska disciplinerna. I gymnasieskolan gavs tidigare två betyg i ämnet, ett i språk och ett i litteratur. Från och med 1994 ges ett betyg i svenska. Att svenskämnesdidaktik etableras tidigt som ett forskarutbildningsämne, genom att Svenska med didaktisk inriktning inrättades vid Lärarhögskolan i Malmö 1995 (Einarsson, 2005), är en annan aspekt som gör de discipliner som utbildar skolans svensklärare relevanta för denna undersökning.

Syftet med denna studie är kartlägga framväxten av svenskämnesdidaktik som akademiskt professionsfält såsom det blir synligt i utannonserade anställningar och att diskutera hur en eventuell kamp mellan ämnesdiscipliner, pedagogik, allmändidaktik och ämnesdidaktik har sett ut. Det finns olika sätt att undersöka detta på och att undersöka utlysta tjänster är naturligtvis bara ett sätt. Framväxten av ett professionsfält är komplext, men genom att studera utlysningar kan vi bidra med en pusselbit för att bättre förstå av de mekanismer som påverkar hur ett akademiskt professionsfält utvecklas.

De forskningsfrågor som undersöks är:

- Hur förändras beteckningar i utannonserade akademiska anställningar avseende de olika universitetsdiscipliner, i första hand svenska språket och litteraturvetenskap, som är involverade i utbildningen av skolans svensklärare från 1990 fram till 2022?
- Hur ser förändringen ut avseende olika lärosäten, anställningsformer och anställningars innehåll?

Studiens empiriska material utgörs av platsannonser i den fackliga tidskriften *Universitetsläraren* och avsikten är således att genom en kartläggning av annonsmaterial beskriva förändringar i fältets struktur.

Bakgrund och tidigare forskning

I fokus för denna studie står ett professionsfälts framväxt i form av akademiska anställningar. Denna framväxt har sin grund i såväl yttre som inre faktorer; yttre i form av statsmakternas påverkan och inre i form av vetenskapssamfundets eget behov av en utveckling. Ofta är utvecklingen vid ett visst lärosäte personberoende, genom att anställdas specifika kompetens, intressen och drivkrafter kan få stor påverkan på vilken väg man tar. I vissa fall har svenskämnesdidaktik eller svenska med didaktisk inriktning organiserats som självständiga forskningsfält. I andra fall är forskningsfältet pedagogik eller pedagogiskt arbete, inte sällan med tillägget ”med ämnesdidaktisk inriktning” eller ”med inriktning mot svenskämnets didaktik/litteraturredaktik/språkdiraktik” eller liknande.

Tidigare forskning om svenskämnesdidaktik och svenska med didaktisk inriktning har främst intresserat sig för hur forskningens innehåll har utvecklats (t.ex. Degerman, 2012, som med en kritisk blick analyserar avhandlingar med inriktning mot litteraturredaktik). Tengberg och Skar (2014) undersöker konferensvolymerna från konferenser i svenska med didaktisk inriktning och visar att det finns en övervikt av studier om litteratur och läsning inom fältet. De konstaterar också att fältet metodiskt och teoretiskt har varit något begränsat, framför allt genom en avsaknad av effektstudier och kognitionsforskning.

Frågan om *vad* man forskar om har också kartlagts dels i en svensk kontext, dels i en nordisk kontext (Holmberg & Nordenstam, 2016; Holmberg et al. 2019). Holmberg och Nordenstam (2016) diskuterar — utifrån analys av abstracts från ett hundratal svenska avhandlingar — vilka forskarutbildningsämnen som kommit att rymma svenskämnesdidaktik. De diskuterar hur gränser sätts upp eller försvinner mellan ämnesdiscipliner och praktikfält och menar att det är svårt att avgränsa svenska med didaktisk inriktning som ett tydligt forskningsfält, eftersom det både ger och hämtar näring ur olika discipliner. De konstaterar också att fältet har expanderat kraftigt under den undersökta perioden (2000–2014), men att man brottas med en gränsdragningsproblematik. Holmberg och Nordenstam (2016) beskriver hur det främst på det litteraturredaktiska området också har funnits spänningar mellan ämnesdisciplinen litteraturvetenskap å ena sidan och litteraturredaktiken å den andra. I en uppföljande studie undersöker Holmberg et al. (2019) avhandlingar i en nordisk kontext. I den sistnämnda studien ligger fokus på komparationen mellan de nordiska länderna, men i slutsatserna diskuteras akademiseringen av lärarutbildningen som ett

skäl till att antalet avhandlingar ökar kraftigt under perioden. Artikelförfattarna hänvisar till ett stort antal reformer på det utbildningsvetenskapliga området som en bidragande orsak till ökningen. Båda undersökningarna har år 2000 som startpunkt, vilket enligt vår mening tidsmässigt är för sent om man ska få en rättvis bild av den tidiga etableringen av fältet. Den modersmålsdidaktiska forskningen i Norden har också kartlagts och diskuterats av Ongstad et al. (2012), främst med fokus på innehåll och terminologi, men det finns inga studier som studerar fältets utveckling i termer av anställningar.

De ovan nämnda undersökningarna har således främst undersökt ett ämnesinnehåll, ett *vad* och i viss mån ett *hur*, i syfte att förstå vilka riktningar forskning inom svenska med didaktisk inriktning har tagit. Utvecklingen av nya vetenskapliga fält står också inför andra utmaningar, som kan relateras till frågan om ett professionsfältets förändring. En sådan är den potentiella konflikten mellan traditionella och nya ämnesdiscipliner, vilket har beskrivits ur ett naturvetenskapligt perspektiv av Dahnke et al. (2001) som säger att konflikten handlar om synen på vetenskap, vilken har sitt ursprung i att *science education*, till skillnad från den disciplinära vetenskapen är tvärvetenskaplig till sin natur. Även om det finns många beröringspunkter finns det en risk för friktion när en traditionell ämnesdisciplin ska samsas med eller till och med utvecklas i takt med en ny vetenskaplig disciplin. Martinsson (2012; 2015), Jönsson och Öhman (2010), Blomqvist (2016) och Wijkmark och Olin-Scheller (2022) hör till dem som diskuterar problematiken ur ett svenskämnesdidaktiskt perspektiv, med fokus på hur gränserna mellan litteraturdidaktisk forskning och litteraturvetenskap som vetenskaplig disciplin förflyttas och förändras. En sådan problematik behöver relateras till hur den materiella strukturen i form av anställningar och studentunderlag har förändrats eftersom den sätter ramarna för och påverkar det professionella fältet.

Av ovan nämnda undersökningar framträder bilden av ett fält som växt fram i symbios med, men också i opposition mot, traditionella discipliner vad gäller forskningens studieobjekt, metoder och teorier. Det finns dock ingen större studie som undersöker fältets mer materiella struktur, även om det i bakgrunden till flera av de ovan nämnda studierna finns ett intresse för det akademiska fältets utveckling.

Teoretiska utgångspunkter och centrala begrepp

Ovan har begreppen forskningsfält och professionsfält använts för att signalera skillnaden mellan ett ämnesinnehåll och yttre förutsättningar och vi har slagit fast att forskningsfältet och professionsfältet tillsammans kan sägas utgöra ett akademiskt fält. När ett nytt akademiskt fält etableras kan en kamp om vad som är ett värdefullt kulturellt eller strukturellt kapital leda till utvecklingen av nya fält (Bourdieu, 2000). I kampen kan man strida om en rad olika saker, men det finns en kärna, en doxa, som man är överens om. I detta fall skulle doxan kunna vara att svenskundervisning är viktigt. Att svenskundervisning behöver innehålla både språkvetenskapliga och litteraturvetenskapliga inslag skulle också kunna utgöra doxa. Även om själva kampen om det akademiska fältet eller eventuella motsättningar inte synliggörs i det annonsmaterial som undersöks här, är Bourdieus syn på motstånd eller accepterande grundläggande för hur uppkomsten och utvecklingen av nya akademiska fält kan förstås. Kampen mellan vad som anses vara ett värdefullt kulturellt kapital kan ta sig uttryck i hur anställningar utformas.

Centrala i förståelsen av etableringen av akademiska fält är också Bernsteins (2003) distinktioner mellan discipliner (singularities) och fält (regions). Med discipliner avses i just denna studie de traditionella ämnesdisciplinerna litteraturvetenskap och svenska språket/nordiska språk. Svenska med didaktisk inriktning kan utgöra ett exempel på ett fält (region) med svag klassifikation, eftersom det är praktikfältets behov som styr kunskapsproduktionen i första hand, och inte disciplinernas avgränsningar av teori och metod. Detta diskuteras utifrån hur utlysningar av akademiska anställningar har förändrats över tid.

En viktig fråga att ställa sig är när ett forskningsområde kan anses vara etablerat. Fensham (2003) säger att ett viktigt steg i etablerandet av ett forskningsfält är uppnått när professorsanställningar har inrättats (Fensham, 2003). Han ställer upp ett antal strukturella kriterier för vad som kan betraktas som ett forskningsfält:¹

¹ Fensham presenterar även två andra övergripande kriterier: Intra-Research Criteria, och Outcome Criteria, vilka berör hur forskningen i sig byggs upp teoretiskt och metodiskt, samt hur den sprids. Dessa två kriterier berörs inte i artikeln.

- Academic recognition
- Research journals
- Professional associations
- Research conferences
- Research centers
- Research training

I denna artikel undersöks en del av denna struktur. Fokus läggs på det *akademiska erkännandet* som ett strukturellt kriterium, vilket kan sägas vara tydligt kopplat till när akademiska anställningar av olika slag har etablerats. Till viss del är även de två sista punkterna som rör forskningscentra och forskarutbildning relevanta för denna undersökning, även om det utifrån det undersökta materialet inte går att se i vilka miljöer anställningarna placeras. Anställningar av doktorander exempelvis innebär dock att strukturer för forskarutbildning är etablerade.

Metod, material och avgränsningar

Det finns flera sätt att undersöka hur ett professionsfält utvecklas och förändras över tid (se t.ex Dahllöf, 1990a; 1990b; Martinsson, 1999). I denna studie görs en kartläggning av professionsfältets svenskämnesdidaktik och dess utveckling genom en analys av platsannonser i den fackliga tidskriften *Universitetsläraren*. Materialet utgörs av en korpus bestående av totalt 32 årgångar av tidskriften från åren 1990–2022. Under åren 1990–2012 utkom tidskriften med 22 nummer/år. 2013 utkom 13 nummer och från och med 2014 utkommer tidskriften med 8 nummer/år. När vi hänvisar till annonser står bokstäverna för en förkortning av det lärosäte som lyst ut tjänsten (LiU är således Linköpings universitet, SU Stockholms universitet etc.). Därtill anges årtal och nummer av tidskriften.

Anledningen till att 1990 valts som startår är att det är fem år innan svenska med didaktisk inriktning etablerades som forskningsfält, vilket skedde 1995 (Einarsson, 2005). Det är rimligt att undersöka, utifrån det strukturella kriteriet om akademiskt erkännande, i vilken mån etableringen av fältet är synligt i de akademiska anställningarna redan några år före inrättandet av en forskarutbildning. En pilotstudie, med stickprov på årgångar från 1980-talet och framåt, visade också att det inte var meningsfullt att leta efter didaktiskt inriktade annonser innan dess.

Eftersom huvudfokus är skolans svenskämne registrerades samtliga annonser rörande anställningar i svenska språket/nordiska språk och litteraturvetenskap, jämte de annonser som explicit sökte efter svenskämnesdidaktiker. Utöver detta finns andra beteckningar, i synnerhet från början av perioden, som antyder att det handlar om skolans svenskämne på olika sätt, såsom Lärarvetenskap med fokus på skriftspråksutveckling (JU, 2002, nr. 7), Svenska eller Utbildningsvetenskap med inriktning mot språk och språkutveckling, särskilt läs- och skrivutveckling (SU, 2008, nr. 12). Därtill har alla annonser som utlyser anställningar med inriktning didaktik, utbildningsvetenskap, pedagogik i relation till något av ovanstående ämnen samlats in. I undersökningen har svenska språket/nordiska språk av praktiska skäl förts samman till en kategori. I korpusen har dock enbart annonser där det framgår att innehavaren av anställningen ska undervisa i svenska språket tagits med. Det innebär att ett fåtal utlysningar i nordiska språk med inriktning mot danska eller norska inte tagits med.²

Korpusen innefattar efter dessa justeringar 287 utlysningar av anställningar. Antalet annonser som undersökts är något lägre, eftersom flera anställningar kan utlysas i en och samma annons, men det har inte bedömts som relevant för undersökningen att ta hänsyn till antalet annonser, då det är anställningar som står i fokus. Figur 1 visar vilka olika anställningsbeteckningar innehållande didaktik i någon form som ingår i undersökningsunderlaget:

Figur 1

Översikt över i materialet förekommande anställningsbeteckningar med didaktik

Svenska med didaktisk inriktning
Svenska språket med didaktisk inriktning
Svenskämnets didaktik och metodik samt i kommunikation
Svenska med inriktning mot didaktik
Svenska/svenskdidaktik

² I ett första skede fanns även svenska som andraspråk med i urvalet. Studien har därefter avgränsats till att inte omfatta framväxten av fältet svenska som andraspråk. Även om de yttre faktorer som styr framväxten av svenskämnesdidaktik delvis är desamma som de som påverkar hur svenska som andraspråk etableras, skulle en vidgning till ytterligare ett ämne kräva delvis andra utgångspunkter, eftersom svenska som andraspråk också följer andra logiker.

Svenskämnets didaktik och metodik
Svenska/didaktik, inriktning läs- och skrivutveckling
Svenska med didaktisk inriktning, särskilt läs- och skrivutveckling
Svenskämnets didaktik med särskild inriktning på den tidiga läs- och skrivutvecklingen
Språk- och litteraturredaktik
Litteraturvetenskap/litteraturredaktik
Litteraturvetenskap med didaktisk inriktning
Litteraturvetenskap med didaktik
Historia med litteraturredaktisk inriktning
Utbildningsvetenskap, svenska med didaktisk inriktning
Utbildningsvetenskap inr. Svenskämnets didaktik
Ämnesdidaktik med inriktning mot lärande och undervisning i svenska
Ämnesdidaktik med inriktning mot svenska
Pedagogiskt arbete med inriktning mot svenska
Pedagogiskt arbete med inriktning mot svenskämnets och de moderna språkens didaktik

Undersökningen av annonserna har i ett första skede skett manuellt och analogt, genom en genomgång av fysiska exemplar av samtliga nummer av tidskriften för den undersökta perioden. De annonser som bedömdes ha relevans för studien noterades i en Excelfil, där alla svenskämnesrelaterade annonser bokfördes på ett blad och alla övriga ämnen på ett annat. Med hjälp av Excel har sedan olika beräkningar gjorts och materialet har analyserats utifrån olika ingångar.

I början av den undersökta perioden är annonserna rikliga och utförliga, medan de blir färre och mer kortfattade mot slutet av perioden. Istället för att, som inledningsvis, presentera hela utlysningstexten, är det mot slutet bara anställningens beteckning och ett diarienummer som syns

i annonsen. I vissa fall är det enbart anställningsbeteckningen och en länk till lärosätets hemsida som finns med.

Metoddiskussion

Genom att undersöka hur annonseringen i en facktidskrift har sett ut under drygt 30 år går det att kartlägga utvecklingen av ett professionsfält, trots att det finns en viss osäkerhet gällande i vilken omfattning nya anställningar utlyses i just denna tidskrift. Annonseringen är i periodens inledning omfattande och därmed täcks de år då förändringen varit som störst. Resultaten ska dock förstås i relation till att inte 100 % av alla utlysningar som gjorts under perioden finns med. Därtill har annonserna mot slutet av perioden, som nämnts ovan, knapphändig information om anställningarna. Trots detta bedöms underlaget vara tillräckligt för att göra en kartläggning och därmed bidra till att teckna en bild av hur ett professionsfält vuxit fram och förändrats. Kartläggningen bidrar även till att visa vilka ämnen och lärosäten som verkar ha varit tidigt ute med att inrätta anställningar som uttryckligen har begreppet ”didaktik” i anställningsbeteckningen. För detta syfte fungerar det undersökta materialet väl.

I den undersökning som görs här ligger fokus på de discipliner som explicit är av relevans för skolans svenskämne, men det kan dölja sig ett svenskämnesdidaktiskt innehåll även i andra anställningsbeteckningar, till exempel professorsanställningar i utbildningsvetenskap, pedagogik eller pedagogiskt arbete med ämnesdidaktisk inriktning, samt professorsanställningar i ämnesdidaktik. Resultaten ska förstås i relation till det.³

Framväxten av ett akademiskt professionsfält

Undersökningen indikerar att det inledningsvis i den undersökta perioden är sällsynt att begreppet didaktik förekommer i annonserna, sett över samtliga utlysningar oavsett ämne. Istället talas det om erfarenhet från arbete i skolan, för såväl adjunkter som lektorer. Redan 1993 utlyses en professorsanställning i didaktik med särskild inriktning mot ämnesdidaktik (Högskolan för

³ Hur olika anställningar har tillsatts och förändrats ligger utanför ramen för denna artikel, men vi avser att i kommande studier undersöka detta närmare.

EDUCARE

lärarutbildning i Stockholm), vilken i annonsen sägs vara den första i sitt slag i landet. 1995 annonseras efter lektorer i fackdidaktik, vilket motsvarar det vi idag företrädesvis kallar ämnesdidaktik. I de tidiga annonserna är didaktikbegreppet tämligen vagt uttryckt och liknar mer allmändidaktik. I början av perioden efterfrågar man inte heller formella meriter inom det ämnesdidaktiska området, utan det kan räcka med ett ”dokumenterat intresse” för ämnesdidaktik. Efterhand blir annonserna mer specifika och samtidigt alltmer inriktade mot didaktik i särskilda ämnen. Här tycks NO-ämnena vara tidigt ute, men det finns också en annons 1995 där en lektor i SO-ämnenas didaktik eftersöks. Det finns även ett par annonser riktade mot svenskämnesdidaktik, från tidigt 90-tal.

Tabell 1 nedan visar en översikt över anställningsformer för de 287 utlysningarna. Inom parentes anges antalet befattningar där kompetens inom didaktik explicit efterfrågas, vilka är 101 till antalet, det vill säga 35 % totalt. Tabellen visar att det inledningsvis utlyses få professorsanställningar och att den anställningsformen ökar markant under de första decennierna på 2000-talet, framför allt under perioden 2006–2013. Det är också under den perioden som antalet anställningar totalt sett är som störst. Utlysningen av doktorandanställningar ökar också under perioden, men de är relativt få. Antalet lektorsanställningar växer stort och håller sig också relativt stabilt under resten av undersökningsperioden. Kategorin lektor/adjunkt syftar på utlysningar där man söker antingen en lektor eller en adjunkt. Detta avspeglar med stor sannolikhet en osäkerhet gällande om det är möjligt att hitta en lektor med den kompetens som efterfrågas.

Tabell 1

Antal utlysningar för olika anställningsformer över tid oavsett inriktning. Siffrorna inom parentes anger antal utlysningar för olika anställningsformer med didaktik angivet i utlysningen.

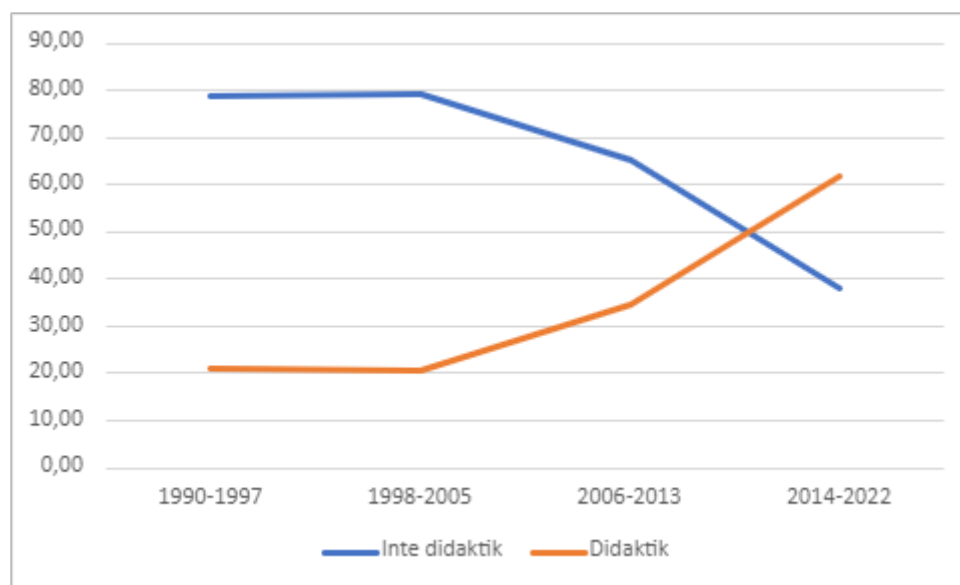
	1990-1997	1998-2005	2006-2013	2014-2011	Totalt
Professor	1 (1)	5 (1)	15 (5)	8 (4)	29 (11)
Lektor	16 (3)	59 (8)	81 (25)	39 (23)	195 (59)
Karriäranställning		1 (1)	5 (4)	1 (1)	7 (6)
Lektor/adjunkt	2	13 (3)			15 (3)
Adjunkt		5 (2)	6 (2)	5 (3)	16 (7)
Doktorand		4 (3)	10 (4)	10 (8)	24 (15)
Lic			(1)		(1)
Summa	19 (4)	87 (18)	118 (41)	63 (39)	287 (102)

Av totalt 29 professorsanställningar i discipliner av relevans för skolans svenskämne, är 11 utlysta med någon form av didaktisk inriktning. Nio av dessa är utlysta från 2006 och framåt. Det innebär dels att det från denna tidpunkt antas finnas meriterade personer med relevant forskningsbakgrund, dels att det finns ett behov av svenskämnesdidaktisk kompetens på professorsnivå. 15 av 24 doktorandanställningar är inriktade mot didaktik. De flesta professorsanställningarna tillkommer under senare delen av perioden. Det är också inom didaktik karriäranställningar (biträdande professor, biträdande lektor, forskarassistent och postdok) främst återfinns. 6 av totalt 7 utlysta postdok-anställningar utlyses med didaktisk inriktning. Detta är ett tecken på att didaktik är ett växande fält, där det utexaminerats doktorer vars kompetens nu kan behöva tas omhand. Samtidigt är den typen av anställningar totalt sett få.

Diagram 1 nedan visar att det finns ett tydligt trendbrott avseende utvecklingen av anställningar med och utan didaktik:

Diagram 1

Procentuell utveckling för anställningar med och utan didaktik från 1990–2022



Anställningar med didaktik ökar kraftigt från början av 2000-talet, ungefär samtidigt som anställningar i de traditionella ämnesdisciplinerna minskar. Den stora ökningen för didaktikanställningar sker från 2010-talet och kurvan fortsätter peka uppåt fram till 2022. En bit in på 2000-talet utlyses det alltså inom de aktuella ämnena fler anställningar med didaktik än utan. Det

EDUCARE

går inte utifrån detta annonsmaterial att hitta alla bakomliggande förklaringar till att utlysningar i svenska språket och litteraturvetenskap minskar, men trots den försiktighet som måste iakttas med tanke med den metod som används, kan vi ändå konstatera att svenskämnesdidaktik som professionsfält växer under perioden.

Ett annat sätt att undersöka hur professionsfältet har utvecklats är att se om det finns skillnader mellan olika typer av lärosäten. Vi har delat in de svenska lärosätena i följande kategorier: gamla universitet, nya universitet och övriga högskolor. I kategorin gamla universitet ingår Lund, Uppsala, Stockholm, Göteborg, Umeå och Linköping, det vill säga lärosäten som hade universitetsstatus före 1975. I nya universitet ingår Luleå tekniska universitet, Örebro universitet, Karlstad universitet, Linnéuniversitetet, Mittuniversitetet, Malmö universitet och Mälardalens universitet. I övriga högskolor ingår de högskolor som inte har universitetsstatus. En del av de nya universiteten hade inte universitetsstatus under hela undersökningsperioden men de ingår ändå i den kategorin, eftersom de 2022 hade status av universitet. Det är således ett brett tidsspänn mellan när de olika lärosätena fått universitetsstatus. Tabell 2 nedan visar fördelningen på olika lärosäten. Siffrorna inom parentes anger antalet utlysningar med didaktik angivet.

Tabell 2

Antalet annonseringar fördelat på anställningsformer samt typ av högskola oavsett inriktning.

	Gamla universitet	Nya universitet	Övriga högskolor	Totalt
Professor	7 (5)	15 (3)	7 (3)	29 (11)
Lektor	61 (25)	57 (17)	77 (17)	195 (59)
Karriäranställning	5 (4)		2 (2)	7 (6)
Lektor/adjunkt	4 (1)	4	7 (2)	15 (3)
Adjunkt	5 (3)	1 (1)	10 (3)	16 (7)
Doktorand	6 (5)	17 (10)	1	24 (15)
Lic		(1)		1
Summa	88 (43)	95 (32)	104 (27)	287 (102)

Inom parentes anges antal annonseringar med inriktning på didaktik fördelat på anställningsformer samt typ av högskola.

Nya universitet är de som utlyser klart flest professorsanställningar och doktorandanställningar, medan antalet lektorsanställningar inte skiljer sig så mycket åt. Att nya universitet behöver trygga kompetensen med fler professorer och att det därmed också för dem är relevant att rekrytera

doktorander är inte så konstigt. Nya universitet och övriga högskolor utlyser fler anställningar med alternativet lektor *eller* adjunkt, vilket förmodligen förklaras av att de ser risken att annars inte få några sökande med rätt kompetens. Övriga högskolor utlyser också fler adjunksanställningar än universiteten.

Vad gäller befattningar med någon form av didaktikinriktning är det inte så stora skillnader mellan olika typer av lärosäten avseende professorsanställningar. Det är något fler på gamla universitet, vilket även gäller lektorsanställningar. Däremot utlyses under perioden dubbelt så många doktorandanställningar med didaktisk inriktning på nya som på gamla universitet. Att skillnaden är relativt stor avseende doktorandanställningar kan ha en rad olika förklaringar. En förklaring skulle kunna vara att det på de nya universiteten möter mindre motstånd att föreslå utlysningar inom ett nytt professionsfält, då de traditionella disciplinerna inte alltid är lika starkt etablerade där.

En annan förklaring är att lärosäten organiserar utbildningen för blivande svensklärare på olika sätt. På en del lärosäten läses Svenska som ett sammanhållet lärarutbildningsämne, där språk, litteratur, medier och annat som ingår i skolans svenskämne studeras integrerat. På andra lärosäten läser studenterna kurser i de olika ämnesdisciplinerna på en ämnesinstitution och svenskämnesdidaktik på en institution för utbildningsvetenskap. Detta är en faktor som till viss del kan återspeglas i vilken typ av anställningar som utlyses. Ett nytt ämne som pedagogiskt arbete kan exempelvis innehålla ämnesdidaktiska element:

Programmet för anställningen utgår från ett didaktiskt perspektiv: vilket kunskapsinnehåll förmedlas eller bör förmedlas i olika undervisningssammanhang och hur förhåller sig innehållet till olika undervisningsformer och tekniskt baserade kunskapssystem? Hur sker lärande bäst i relation till dess innehåll? Problem som är förknippade med förmedling av kunskap är betydelsefulla. Dit hör samband mellan innehåll och pedagogiska metoder. (LiU, 1999, nr. 2)

Som framgår av tabellerna ovan är det främst lektorsanställningar som utannonserats under perioden. Vi ser dock också att det före 2003 inte utlysts några professorsanställningar i didaktik i relation till svenskämnet och att det skett en ökning av professorsanställningar framför allt under det första decenniet på 2000-talet. Parallellt med detta sker också en ökning av utlysningar av doktorandanställningar. Enligt Fensham (2003) kan ett ämne sägas ha fått ett akademiskt erkännande när professorsanställningar i disciplinen har etablerats. Med en sådan definition skulle ämnet svenska med didaktisk inriktning kunna sägas vara etablerat ett tiotal år in på 2000-talet. Det kvarstår dock en viss begreppsförvirring som kan göra det svårt att tala om *ett* ämne. I det följande

ska vi därför djupare analysera vilka olika ämnesbeteckningar som förekommer i relation till svenskämnets didaktik.

Förhållandet svenska språket, litteraturvetenskap, svenska och svenskämnesdidaktik

I tabell 3 nedan framgår en indelning i totalt nio ämnesinriktningar. Utöver svenska språket och litteraturvetenskap finns här kategorin Svenska. Detta är en beteckning som vi i materialet möter för första gången redan 1991 i en i sammanhanget mycket tidig utlysning från Högskolan i Falun/Dalarna (HDU, 1991, nr. 7). Från början av 1990-talet och fram till ett tiotal år in på det nya millenniet är anställningar i Svenska sedan förhållandevis vanligt förekommande. Under hela perioden är utlysningarna i Svenska främst inriktade på grundskolan, men under en period förekommer också utlysningar som tydligt är riktade mot litteraturvetenskap eller språkvetenskap, vilket skulle kunna signalera högre stadier. Den typen av riktade annonser försvinner dock helt och ersätts av specialiseringar mot yngre barns lärande, såsom läs- och skrivutveckling allt eftersom didaktiken vinner terräng. Det är en disciplin som verkar kunna innehålla olika delar av det som kan relateras till skolämnet svenska alternativt lärarutbildningsämnet svenska, eftersom det framgår av annonserna att det kan röra undervisning antingen inom språk eller litteratur. Det finns också annonser som inte specificerar någon sådan underkategori.

I tabell 3 särskiljs också utlysningar med beteckningen svenska med didaktisk inriktning från utlysningar i svenska språket med didaktisk inriktning och litteraturvetenskap med didaktisk inriktning. I kategorin övrigt ingår diverse anställningsbeteckningar som inte kan sorteras in under de andra, exempelvis en utlysning i Historia med litteraturdydidaktik (MiUN, 2018, nr. 3) och en i språk- och litteraturdydidaktik (MaU, 2022, nr. 7). Den senare är en utlysning av doktorandanställningar.

Tabell 3

Antal utlysningar/period och inriktning

	1990-1997	1998-2005	2006-2013	2014-2011	S:a
Svenska språket	4	29	31	19	83
Litteraturvetenskap	2	24	24	3	53
Svenska	5	7	19	5	36
Svenska/litt	1	5			6
Svenska/språk	1	3	3		7
Littvet/didaktik	1	1	6	7	15
Svenska språket/ didaktik	2	3	5	7	17
Svenska med didaktisk inriktning	1	11	23	16	51
Pedagogiskt arbete		3	2	4	9
Övriga	2	2	5	1	10
S:a	19	88	118	62	287

Perioden 1990-1997: Uppstartsfasen

Den första perioden präglas av att det är få utlysningar totalt. Ämnesdisciplinära utlysningar sker parallellt med att framför allt Svenska (vilket ska förstås som inriktat mot skolämnet svenska) börjar förekomma. Av de totalt sex utlysningar som kan betecknas som ämnesdisciplinära framgår för fem av dem att undervisning på fristående kurs och grund- eller ämneslärarprogrammet ingår. I en annons från Umeå Universitet sägs exempelvis att "Tjänsten omfattar undervisning i litteraturvetenskap, samt litterära moment i svensklärarytbildningen" (UmU, 1994, nr. 7). I tre av de ämnesdisciplininriktade annonserna lyfts egen lärarytbildning eller erfarenhet av ämnesdidaktiskt utvecklingsarbete fram som meriterande.

Bland de sju annonserna utlysta i Svenska finns en utlysning inriktad mot litteraturvetenskap, vilken innehåller undervisning i barn- och ungdomslitteratur och en inriktad mot svenska språket. Övriga fem utlysningar specificerar inget innehåll, mer än att det handlar om att undervisa inom lärarytbildningen.

EDUCARE

Den första annons som har identifierats där didaktik i samband med svenska nämns är den ovan nämnda annonsen från 1991 från Högskolan i Falun/Borlänge (HDU, 1991, nr. 7) i vilken eftersöks en högskolelektor i svenska/didaktik. I annonsen beskrivs att arbetsuppgifterna innebär att ”leda utvecklingsarbetet inom svenskämnet” och ”att undervisa huvudsakligen inom grundskollärlinjen, fortbildningskurser, fristående kurser, uppdragsutbildning”. Från 1994 finns också en annons där Linköpings universitet söker efter en lektor i ”svenska språket och svenskundervisningens didaktik” (LiU, 1994, nr. 1). Av annonsen framgår att utvecklingsarbete inom lärarutbildning ingår. De två övriga annonserna är anställningar i ämnesdidaktik med inriktning litteraturdydidaktik, respektive ämnesdidaktik med inriktning språkdidaktik. Under den första åttaårsperioden är det bara fyra utlysningar som har didaktik i anställningsbeteckningen. 68 % av utlysningarna under den första perioden saknar didaktik i anställningsbeteckningen. Däremot lyfts undervisning på lärarutbildningen fram tydligt i de ämnesdisciplinära annonserna och det är vanligt förekommande att egen lärarutbildning antingen krävs eller är meriterande.

Perioden 1998-2005: Utvecklingsfasen

Under perioden 1998–2005, utvecklingsfasen, är antalet annonser betydligt fler. Fortfarande dominerar anställningar utan didaktikbeteckning (77 %). Det är framför allt antalet annonser i litteraturvetenskap och svenska språket, det vill säga i ämnesdisciplinerna, som ökar jämfört med föregående period. Att lärarutbildning fortsätter vara ett viktigt inslag är tydligt även under denna period, då det i majoriteten av annonserna framgår att undervisning ska ske på lärarprogrammen, delvis eller till övervägande del.

En annan stor ökning står utlysningarna i anställningar i Svenska för. 17 % av annonserna har denna inriktning. Här syns en viss utveckling av innehållet i anställningarna jämfört med tidigare period. Fem av annonserna i svenska är inriktade mot litteraturvetenskap och tre mot språkvetenskap inom svenskämnet. En av annonserna i Svenska preciserar att inriktningen ska vara mot ”mot didaktik, metodik och litteraturvetenskaplig ämnesteor” (UU, 1999, nr. 5). Övriga annonser är endast utlysta i Svenska. Flera av dem har krav på egen lärarutbildning och erfarenhet av undervisning i skolan.

Under perioden ökar också antalet utlysningar av anställningar med svenskämnesdidaktik. Den första annons som identifieras där beteckningen ”svenska med didaktisk inriktning” förekommer är en utlysning från Malmö Högskola, som 1999 söker efter en lektor (MaU, 1999, nr. 2). Även

Högskolan i Borås utlyser 1999 en anställning som lektor i svenska med didaktisk inriktning (HB, 1999, nr 10). Samma år utlyser nationella forskarskolan i svenska med didaktisk inriktning sex doktorandanställningar. Under den undersöka perioden hittar vi således både de första lektorsanställningarna och de första doktorandanställningarna med beteckningen ”svenska med didaktisk inriktning”, även om didaktikbegreppet förekommit sporadiskt i relation till svenskämnet även under föregående period.

Under de första 16 åren är det en ganska jämn fördelning mellan utlysningar i ämnesdisciplinerna svenska språket/nordiska språk och litteraturvetenskap. Det framkommer i majoriteten av annonserna att undervisning på lärarprogram är en viktig del av anställningarna och att egen lärarutbildning är meriterande. Under perioden förekommer också ungefär lika många annonser där didaktik finns med i anställningsbeteckningen och ungefär lika många annonser där en anställning i Svenska utlyses. Det är under denna period uppenbart att lärarutbildningen är viktig för ämnesdisciplinerna. Vi kan också konstatera att svenska som ett sammanhållet lärarutbildningsämne verkar börja få fotfäste även om det i beskrivningen av de anställningar som har beteckningen ”Svenska” finns en precisering som talar om ifall anställningen är inriktad mot språk eller litteratur och att anställningar med didaktik är på väg att etableras. Utvecklingen går förhållandevis snabbt mot allt fler anställningar som på mer explicit sätt relaterar till skolans svenskämne.

Perioden 2006-2013: Etableringsfasen

Under 2006–2013, Etableringsfasen, fortsätter utvecklingen mot ett alltmer etablerat fält. Under denna period sjunker antalet anställningsbeteckningar *utan* didaktik något, till 65 % (74 utlysningar). Antalet anställningar i ämnesdisciplinerna litteraturvetenskap och svenska språket skiljer sig inte så mycket från den närmast föregående perioden, men vad gäller Svenska sker en tydlig ökning. 22 (18 %) av annonserna under denna period rör anställningar i Svenska, vilket är lika många på fyra år som under föregående åttaårsperiod. Förutom att det sker en ökning inträffar också en innehållsmässig förändring. Som framgått ovan kunde anställningar i svenska vara inriktade mot litteraturvetenskap eller språkvetenskap. Bland utlysningarna i svenska finns 2006–2013 istället specificeringar angående följande inriktningar: svenska för tidigare år, svenska med inriktning mot läs- och skrivutveckling, svenska med inriktning mot kreativt skrivande, svenska med inriktning

EDUCARE

mot specialpedagogik, svenska med inriktning mot barns språkutveckling, svenska med inriktning mot läs- och skrivutveckling samt svenska för lärarutbildningen. Det utlyses också en professorsanställning, som enligt beskrivningen ska innebära ämnesansvar i svenska. Övriga annonser utlyser anställningar i Svenska utan specificeringar. Med andra ord kommer beteckningen Svenska att användas inte för att signalera det bredare skolämnet, utan för att ange specialiseringar inom det till språkstudier avgränsade universitetsämnet. Utöver professorsanställningen och anställningarna i kreativt skrivande och med inriktning mot lärarutbildningen, tycks utlysningarna främst röra svenska i yngre åldrar. Det är också en större variation vad gäller olika inriktningar inom Svenska under perioden 2006–2013, vilket delvis kan förklaras av att antalet annonser är fler, men också av att ett behov av specialisering har identifierats. Ett antagande är att det kan ha varit svårt att hitta personer med meriter för både språk- och litteratur inom svenskämnet. Det kan också förklaras av att det under samma period sker en stor ökning av antalet utlysningar i Svenska med didaktisk inriktning. Den ämnesdidaktiska kompetensen blir i första hand relevant för äldre åldrar, varför anställningar i Svenska för högre åldrar skulle kunna ha ersatts av anställningar i svenskämnesdidaktik, medan anställningar i Svenska går alltmer mot de yngre åldrarna.

Även annonserna med didaktisk inriktning ökar markant under denna period jämfört med tidigare. Om vi slår samman annonserna som innehåller didaktik, är det 30 utlysningar (25 %) som har denna inriktning. Sex av annonserna är språkvetenskapligt inriktade och lika många är inriktade mot litteraturredaktik. 23 av annonserna är utlysningar i svenska med didaktisk inriktning, en ökning med 48 % jämfört med tidigare period. Förutom en kraftig ökning av antalet annonser i svenska med didaktisk inriktning kan vi konstatera en förändring också vad gäller litteraturvetenskap och språkvetenskap i relation till didaktik. Där vi tidigare såg tydligt att utlysningar i litteraturvetenskap eller svenska språket var mer generella, men att lärarutbildning i många fall var meriterande, samt att det framhölls att undervisningen till stor del skulle ske inom lärarutbildningen, har det nu skett en vändning. Didaktiken framhålls mycket tydligare på bekostnad av ämnesdisciplinen. Att ämnesdidaktiken finns med i anställningsbeteckningen kan förstås som att det under denna period sker en förskjutning från disciplin (singularity) till fält (region). Ökningen av och förändringen av anställningsbeteckningen Svenska tyder också på det. Förskjutningen mot skolrelaterade kompetenser verkar till viss del ske även inom disciplinen Svenska språket.

Perioden 2014-2022: Expansionsfasen

Under den sista åttaårsperioden kan det svenskämnesdidaktiska akademiska professionsfältet sägas ha stabiliserats, men det befinner sig samtidigt i kraftig expansion. Nu dominerar utlysningarna med didaktisk inriktning. 55 % av utlysningarna är explicit inriktade mot didaktik. Det kan konstateras att specialiseringarna, inriktningarna mot språk- eller litteraturredidaktik, ökar procentuellt i förhållande till generella utlysningar i svenska med didaktisk inriktning, vilka minskar under perioden.

Samtidigt minskar antalet utlysningar i svenska språket från 31 till 19 utlysningar och utlysningar i litteraturvetenskap gör en mycket kraftig nedgång, från att ha legat runt 25 anställningar/åttaårsperiod till endast tre. Därmed är litteraturvetenskapen tillbaka på samma nivå som under perioden 1990–1998. En av utlysningarna i litteraturvetenskap, från 2017, har inriktningen barn- och ungdomslitteratur. Övriga annonser innehåller ingen ytterligare information om anställningarna. Utlysningar i Svenska minskar till sju utlysta anställningar under perioden. Ingen av dessa är i annonserna specificerade med någon särskild inriktning.

En förklaring till förändringarna i antalet utlysningar kan finnas i det faktum att antalet annonser i *Universitetsläraren* minskar totalt sett under den undersökta perioden. Inledningsvis är det både många och utförliga annonser, medan det mot slutet av perioden blir allt färre utlysningar i denna tidskrift. Lärosäten använder i högre utsträckning andra kanaler för att lysa ut tjänster. Kännedom om det aktuella akademiska fältet gör att vi är väl medvetna om att det finns anställningar som inte utlysts via annonser i den fackliga tidskriften.

Trots det kan vi konstatera en kraftig ökning av anställningar med ett didaktiskt innehåll under den undersökta perioden. Anställningar i den traditionella ämnesdisciplinen Svenska språket tycks stå sig bättre i konkurrensen med didaktiska utlysningar jämfört med litteraturvetenskap, där utlysningarna är betydligt färre ju längre fram i perioden vi kommer. Att litteraturvetenskapen minskar efter en stabil mittenperiod och att svenska språket minskar något efter att ha legat stadigt kan förklaras av att man nu etablerat en stabil lärarkår. Att litteraturvetenskap minskar så mycket mer än svenska språket är mer svåranalyserat. Vi har inte i denna studie möjlighet att gå in i detaljer som söktryck från studenter och liknande siffror, vilket skulle kunna vara en delförklaring. En annan förklaring kan vara att det generellt är en större brist på disputerade ämnesspecialister i

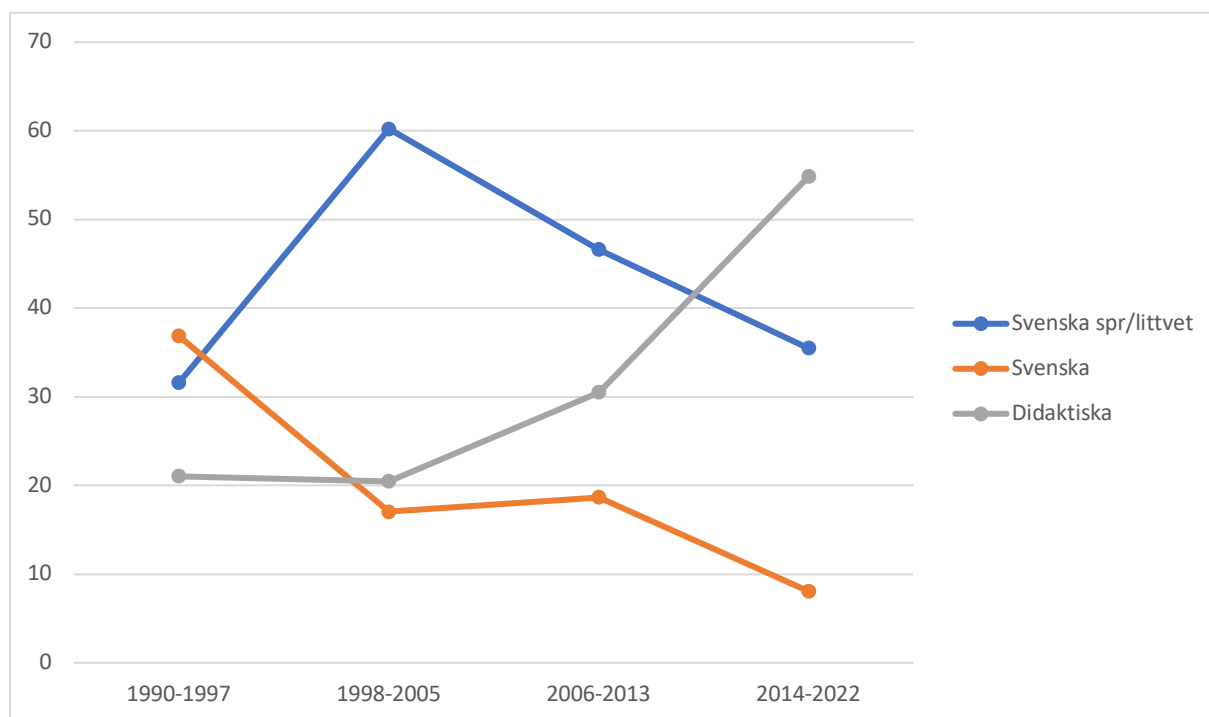
EDUCARE

svenska språket än vad det är i litteraturvetenskap och att de förra därför har större möjlighet att förflytta sig mellan lärosäten. Det kan också innebära att ett lärosäte måste utlysa anställningar vid flera tillfällen eftersom anställningen inte blir tillsatt. En obalans i pensionsavgångar skulle kunna vara ytterligare en förklaring. Det är emellertid också viktigt att komma ihåg att omfattningen av de två disciplinerna kan skilja sig åt i utgångsläget.

Om vi betraktar ämnesdisciplinerna svenska språket/litteraturvetenskap, anställningar i Svenska och anställningar med didaktisk inriktning som de tre huvudinriktningarna kan vi se att det sker stora förändringar under den undersökta perioden. Diagram 2 nedan visar den procentuella utvecklingen för de tre inriktningarna.

Diagram 2

Procentuell fördelning av utlysta anställningar i ämnesdiscipliner, Svenska och anställningar med didaktisk inriktning.



Vi ser en tydlig ökning för anställningar med didaktisk inriktning samtidigt som ämnesdisciplinerna, men framför allt utlysningar i Svenska minskar markant. Det framstår därmed som att didaktiskt inriktade anställningar helt har tagit över när det gäller utbildningen av blivande svensklärare. Anställningsbeteckningen Svenska verkar vara på väg att försvinna, åtminstone när det gäller utbildningar inriktade mot äldre elevers lärande. Paradigmskiftet tycks ske under de första 10 åren på 2000-talet.

Som antytts ovan sker det också något med innehållet i de didaktiska anställningarna, genom att de blir alltmer specialiserade.

Diskussion och slutsatser

Vår undersökning visar att svenskämnesdidaktik som forskningsfält kan anses vara etablerat ett tiotal år in på 2000-talet. Därigenom kan fältet anses ha fått det som Fensham (2003) kallar för "academic recognition", såtillvida att det är accepterat att lysa ut tjänster som innehåller skrivningar om didaktik i någon form, vilket inte tidigare varit lika etablerat. Att forskarskolor och forskarutbildningar (research centers och research training med Fenshams ord) bidrar till att förse fältet med disputerade kandidater till tjänster innebär också att fältet är etablerat. Genomgången har visat att det under mitten av den undersökta perioden, främst under det första decenniet på 2000-talet mer eller mindre sker en explosion av didaktiskt inriktade anställningar. I det följande diskuteras några möjliga orsaker till denna utveckling. Då det inte finns särskilt mycket tidigare forskning som behandlar framväxten av ett professionsfält på det sätt som vi gör i denna studie tillåter vi oss i diskussionen nedan några spekulationer.

Att ämnesdidaktiken vinner terräng kan förklaras av de reformer på det utbildningsvetenskapliga området som genomförs under perioden, till exempel Skollagen 2010 (Skollag 2020:800) och lärarutbildningsreformen 2011 (SOU, 2008), där det bland annat regleras att undervisningen i skolan ska bygga på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Den yttre styrningen är därmed stark, inte minst genom att lärosätenas examensrätter kan omprövas om inte kraven på viss kompetens inom lärarutbildningen uppfylls. Det innebär att lärosätena kan vara angelägna att tydligt visa, även i anställningsbeteckningar, att den ämnesdidaktiska kompetensen finns. Det kan också finnas en annan extern logik som snarare handlar om hur lärosäten vill positionera sig utåt och få legitimitet. Legitimitet behövs i relation till en rad externa aktörer, till exempel andra lärosäten, myndigheter, avnämare och potentiella studenter.

Det kan, utöver de externa och statligt reglerade mekanismerna, samtidigt finnas andra mer interna mekanismer bakom utlysningar och anställningsbeteckningar. Lärosätenas olika intressen och strategiska beslut kan förklara varför en anställning utlyses inom till exempel pedagogiskt arbete med inriktning mot svenskämnesdidaktik istället för inom svenska med didaktisk inriktning. Internt

EDUCARE

kan det handla om att positionera sig på ett fält som redan är etablerat på lärosätet eller att försöka skapa ett nytt professionsfält vid sidan av de etablerade. Kampen mellan olika fält och var gränsen för olika fält ska gå kan ta sig uttryck i hur en anställning benämns. Kampen för det svenskämnesdidaktiska fältet verkar föras i relation till ämnesdiscipliner, men också till andra utbildningsvetenskapliga discipliner.

Från att det inom de traditionella ämnesdisciplinerna har funnits en förväntan på att ämnesspecialister ska kunna undervisa på lärarprogram, vilka sedan lång tid tillbaka utgjort en betydande del av studentunderlaget, går utvecklingen mot fler specialister inom det didaktiska området. En tänkbar utveckling hade kunnat vara en utökning av antalet anställningar totalt sett, det vill säga att det vid sidan av ämnesspecialisterna skulle växa fram en ny kategori av akademiska anställningar med didaktiskt innehåll, som tog ansvar för de områden som inte täcks av ämnesdisciplinerna. En sådan utveckling finns det inte belägg för i undersökningen. Istället blir de didaktiskt inriktade anställningarna dominerande. Det kan förklaras av att de traditionella institutionerna för disciplinär kunskap redan har anställda. På så vis kan det sägas ha varit en utveckling där professionsfältet förändrats genom tillägg istället för förändring av ett innehåll. Detta tycks dock inte vara den enda utvecklingstrenden, utan lärosätena tvingas också anpassa innehållet och beskrivningen av de traditionella disciplinerna för att få legitimitet i relation till lärarutbildningen.

Parallellt med kampen om att etableras som ett professionsfält sker en specialisering inom det svenskämnesdidaktiska området under den undersökta perioden. Svenska som ämnesbeteckning i utlysta anställningar blir alltmer sällsynt ju längre fram i tiden vi kommer. Vi går ifrån en stark specialisering (ämnesdiscipliner/singularities) via en ökad generalisering (regions) i anställningsbeteckningen Svenska och den övergripande beteckningen Svenska med didaktisk inriktning, till en ny specialisering, där ett nytt slags ämnesdiscipliner i form av litteraturredaktik och språkdidaktik vinner terräng. Detta kan ses som ett tecken på att fältet är etablerat genom att utvecklingen har visat ett behov av mer specialiserade anställningar. Det kan också ses som ett tecken på att kampen om det akademiska fältet fortfarande inte är helt avslutad. Striden handlar, om detta antagande är korrekt, inte längre om ämnesdidaktikens *betydelse* utan om dess position i relation till ämnesdiscipliner (jfr. Wijkmark & Olin-Scheller, 2022). Att vara lektor i svenska språket eller litteraturvetenskap är trots allt ganska väsensskilt vad gäller ämnesinnehållet. På samma sätt kan det vara stora skillnader mellan att vara språkdidaktiker och litteraturredaktiker. Relationen till

ämnesdiscipliner illustrerar det komplicerade förhållandet till skolämnet svenska som innehåller delar från ämnesdiscipliner som är ganska olika varandra och som trots allt inte är helt integrerade. En ökad specialisering och precisering i anställningsbeteckningarna kan också betraktas som ett sätt att stänga dörren för vissa kompetenser, eventuellt för att minska konkurrensen, men i synnerhet för att visa att professionsfältet är redo att stå på egna ben. En ökad specialisering visar också att tillgången på kompetens kommit så långt att man kan göra kraven mer specifika. Att låta didaktikanställningar bli inriktade mot antingen språk eller litteratur kan också förstås som ett sätt att positionera sig i förhållande till de etablerade ämnesdisciplinerna. Hur kompetenser ska värderas är dock fortfarande inte helt självklart. Litteraturredaktik kan till exempel i vissa sammanhang betraktas som en egen disciplin, men i andra som en gren av disciplinen litteraturvetenskap (Martinsson, 2012). Hur man ser på det förhållandet får konsekvenser för hur meriter värderas i en tillsättningsprocess. Gränserna kan förskjutas och förändras på ett innehållsligt plan (Jönsson & Öhman, 2010) och när gränsdragningar får konsekvenser för den materiella strukturen riskerar friktionen att öka, när man konkurrerar om såväl utrymme som kompetens.

Att det fortfarande vid undersökningsperiodens slut finns en betydande variation av olika benämningar för liknande anställningar har olika förklaringar, men icke desto mindre kan det vara problematiskt. Det kan vara svårt för utomstående att förstå var gränserna för professionsfältet går, vilket kan göra professionsfältet mer sårbart för yttre tryck från olika håll. Beteckningar har ett signalvärde och det kan ifrån ett utifrånperspektiv vara svårt att bringa reda i begreppsfloran och att därmed få grepp om det akademiska professionsfältets gränser. En likriktning skulle ställa stora krav på samordning mellan lärosäten, något som förmodligen omöjliggörs av olika interna logiker, men det går inte att bortse ifrån att den gränsdragningsproblematik som följer av de många olika beteckningarna riskerar att göra fältet otydligt, åtminstone för dem som inte själva är en del av det. Det är rimligt att anta att aktörerna på fältet svenskämnetts didaktik är överens om doxa (Bourdieu, 2000), men ju längre ut i periferin man rör sig, desto större är risken att den blir urvattnad och därmed hotad. Om det inte är självklart vad en anställning i svenskämnesdidaktik kräver för kompetens går det inte heller lika enkelt att försvara dess existens. De många olika beteckningarna kan å andra sidan också vara en styrka, eftersom det innebär att svenskämnesdidaktiker kan återfinnas inom en rad olika områden och därmed stärka sin position på olika fält, inom utbildningsvetenskap generellt, men också i förhållande till traditionella discipliner.

Vår undersökning av ett annonsmaterial har bidragit med en pusselbit till förståelsen av etableringen av det svenskämnesdidaktiska professionsfältet och vi har kunnat visa att, i och med att professorsanställningar etablerats och genom att doktorer utexaminerade i det aktuella forskningsområdet har gått karriärvägen från doktorand till professor, svenskämnesdidaktik numera är etablerat som akademiskt professionsfält. Gränser förskjuts dock hela tiden och det är troligt att fältet kommer fortsätta utvecklas, inte minst mot bakgrund av att svenskämnesdidaktiker rör sig mellan olika forsknings- och professionsfält.

Referenser

- Bernstein, B. (2003). Education, symbolic control, and social practices. In B. Bernstein (Ed.) *Pedagogy, symbolic control and identity* (2nd ed., s. 133–164). Rowman & Littlefield Publishers.
- Blomqvist, H. (2016). Didaktiseringsprocessen. Litteraturvetenskapens behov av litteraturdidaktik och litteraturdidaktikens beroende av litteraturteori. *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 2016(1), s. 15-26. DOI: 10.54797/tfl.v46i1.8812
- Bourdieu, P. (2000). *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst*. Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Broady, D. (1998). Inledning. I D. Broady (red.), *Kulturens fält*. Daidalos.
- Dahnke, H., Druit, R., Gilbert, J., Östman, L., Psillos, D., & Pushkin, D. B. (2001). Science Education versus Science in the Academy: Questions – Discussion – Perspectives. I H. Behrendt et al. (Eds.). *Research in Science Education – Past, Present and Future* (s. 43-48). Kluwer Academic Publishers.
- Dahllöf, U. (1990a). Forskningen, lektorsinstitutionen och de akademiska influensfälten. I U. Dahllöf (red.), *Högre utbildning i komparativt regionalt perspektiv* (s. 41-87). Pedagogiska institutionen i Uppsala.
- Dahllöf, U. (1990b). Hoppspridning och utglesning. Disputerade läroverkslektorer som regional resurs 1940-1966. I U. Dahllöf (red.), *Högre utbildning i komparativt regionalt perspektiv* (s. 89-109). Pedagogiska institutionen i Uppsala.

- Degerman, P. (2012). ”Litteraturen, det är vad man undervisar om”: det svenska litteraturredidaktiska fältet i förvandling. Åbo Akademis förlag.
- Einarsson, Jan. (2005). Inledning: Svenskämnet och didaktiken. I S. Ask (red.), *Perspektiv på didaktik. Svenskämnet i fokus*, Svenskläraryrskriften 2005, s. 7-14. Natur och Kultur.
- Erixon, P. (2002). Nu var det 2002. Ett ämnes tillblivelse ur ett prefektperspektiv. *Tidskrift för lärarutbildning och forskning*, 2002(1-2), s. 103-130.
- Fensham, P. J. (2004). *The evolution of Science Education as a field of research*. Kluwer Academic Publishers.
- Holmberg, P., & Nordenstam, A. (2016). Svenska med didaktisk inriktning. Ett forskningsområde i rörelse. I H. Höglund & R. Heilä-Ylikallio (red.), *Framtida berättelser. Perspektiv på nordisk modersmålsdidaktisk forskning och praktik*, 2016(39), s. 47-62.
- Holmberg, P., Krogh, E., Nordenstam, A., Penne, S., Karlskov Skyggebjerg, A., Tainio, L., & Heilä-Ylikallio, R. (2019). On the emergence of the L1 research field: A comparative study of PhD abstracts in the Nordic countries 2000–2017. *L1-Educational Studies in Language and Literature*, 2019(19), s. 1-27. DOI: 10.17239/L1ESLL-2019.19.01.05
- Jönsson, M., & Öhman, A. (2010). Inledning. *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 40(3-4), s. 2. DOI: 10.54797/tfl.v40i2.11953
- Martinsson, B.-G. (1999). Karriär och förflyttning: modersmålslektorernas rörelser på det professionella fältet 1900-1965. I U. Sätterlund Larsson & K. Bergkvist (red.), *Möten* (s. 375-397). Tema Kommunikation, Linköpings universitet.
- Martinsson, B.-G. (2012). Litteraturundervisning som motståndets estetik. Om förhållandet universitetsämne, ämnesdidaktik och skolämne. I S. Ongstad (red.), *Nordisk modersmålsdidaktik. Forskning, felt og fag* (s. 185-202). Novus Forlag.

- Martinsson, B.-G. (2015). Litteraturredaktik som litteraturvetenskap. Ett tvärvetenskapligt fält i rörelse. I M. Jönsson & A. Öhman (red.), *Litteratur och läsning. Litteraturredaktikens nya möjligheter* (s. 171-190). Studentlitteratur.
- Ongstad, S. (red.) (2012). *Nordisk morsmålsdidaktikk. Forskning, felt og fag*. Novus forlag.
- Skar, G., & Tengberg, M. (2014). Vilken forskning bedrivs egentligen inom forskningsfältet Svenska med didaktisk inriktning? I P. Andersson, P. Holmberg, A. Lyngfelt, A. Nordenstam, & O. Widhe (red.), *Mångfaldens möjligheter. Litteratur – och språkdiraktik i Norden* (s. 353–373). Göteborgs universitet.
- Skollag 2010:800 (2010). Svensk författningssamling. Utbildningsdepartementet.
- Statens offentliga utredningar (SOU 1999:63). *Att Lära och Leda*. Fritzes.
- Statens offentliga utredningar (SOU 2008:109). *En hållbar lärarutbildning*. Fritzes.
- Wijkmark, S., & Olin-Scheller, C. (2022). Hur blir en litteraturvetare litteraturredaktiker? En fallstudie om kompetensförsörjning och kompetensutveckling. *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 52(1), s. 66-79. DOI: 10.54797/tfl.v52i1.2212